

KVIZ GDJE SAM – TKO SAM 2018.

TEKST U NASTAVKU SADRŽI SVE ODGOVORE NA PITANJA KOJA ĆE BITI POSTAVLJENA U KVIZU TIJEKOM IZLUČNIH VEČERI I ZAVRŠNICE

Osmu godinu zaredom grobnička Katedra provodi Kviz znanja *Gdje sam – tko sam*, namijenjen srednjoškolcima i učenicima viših razreda osnovnih škola.

Kvizom znanja *GDJE SAM - TKO SAM* Katedra ČS iz godine u godinu odgovara na pitanja *GDJE SAM – TKO SAM*, nudeći dodatno upoznavanje pojedinih dijelova Primorsko-goranske županije - povijesno, zemljopisno, jezično itd. te obuhvaća i značajna aktualna zbivanja ponajprije na području Grobnišćine te cijele Primorsko-goranske županije.

Kao i dosadašnjih godina, u nastavku se kriju sva pitanja i odgovori budućih triju izlučnih večeri i završnice Kviza znanja. Nakon utvrđivanja temeljnog teksta, Katedra za prve dvije izlučne večeri pripremi po 75 pitanja i po 225 odgovora. Jednako tako i za polufinale te dodatnih najmanje 20 pitanja i 60 odgovora, a za završnicu 20 redovnih i 20 rezervnih pitanja te 40 odgovora. Dakle, za svaki je Kviz nužno, osim temeljnog materijala pripremiti preko tisuću pitanja i odgovora. Stoga pripreme za Kviz znanja počinju već u srpnju s pregledima članaka uglednih znanstvenika našega kraja te odabirom tema i selekcijom materijala, koji se potom uključuje u ovaj tekst.

.....

Katedra Čakavskoga sabora za Grobnišćine je osnovana 28. srpnja 1992. godine kao jedna od tridesetak katedri u okviru Čakavskoga sabora sa sjedištem u Žminju. Njezinim su osnivačima bili: Anton Juretić kao predsjednik *Odbora za obilježavanje boja s Tatarima na Grobničkom polju*, a u ime Skupštine Općine Rijeka mr.sc. Željko Lužavec i Vlasta Juretić, tadašnji predsjednik Skupštine Općine Rijeka i odbornica. Sveučilište u Rijeci je po Dekanovoj ovlasti zastupao akademik Lujo Margetić, a u ime Čakavskoga sabora su među osnivačima bili predsjednik i dopredsjednica Čakavskoga sabora, akademik Petar Strčić, koji je zastupao i HAZU u Rijeci te u ime Matice Hrvatske dr.sc. Vinko Tadejević, predsjednik ogranka u Rijeci.

Sastav prvog Predsjedništva grobničke Čakavske katedre činili su: Stanislav Valić, predsjednik, prof. dr. Alma Polić, dopredsjednica, Vlasta Juretić, tajnica i članovi Predsjedništva: dr. sc. Josip Manjgotić, mr. sc. Željko Lužavec, Dražen Herljević i Ada Maršanić.

Današnji sastav Predsjedništva je: Vlasta Juretić, predsjednica, Silvana Demark i Norbert Mavrinc, dopredsjednici, Vinko Škaron, tajnik te članice i članovi: Ada Maršanić, Marinko Dumanić, Cvetana Linić, Veljko Franović, Zvonimir Kamenar, Sanja Zubčić, Željka Frlan, Tanja Stanković i Antonija Juričić

Glavna urednica svih Katedrinih izdanja od 1992. godine je dr.sc. Iva Lukežić.

.....

Nakon preko 1600 programskih ostvarenja Katedre ČSG, još je njih preko 30 u programu ovogodišnje - 26. *Grobničke jeseni*. Između ostaloga, od rujna do prosinca će se provesti

8. Kviz znanja *Gdje sam – tko sam*. Ovogodišnji listopadski *Grobničkojesenski dani* ulaze u svoju 10-godišnjicu a projekt *Darovani*, u okviru kojeg aktivnosti provodimo suradnjom s više od 10 osnovnih škola Primorsko-goranske županije, puni 20 godina. Uz ostale programe, ove je Jeseni na redu 20. glazbena manifestacija *Grobnička skala* – jedini isključivo čakavski festival u Hrvatskoj.

Festival *Grobnička skala* obiluje posebnostima pa tako suradnjom s Festivalom kajkavskih popevki u Krapini i Festivalom zabavne glazbe u Splitu promiče i posebnost hrvatskoga jezika kao jedinog u Europi tronarječnog jezika. Čini to na neuobičajen način omogućavanjem mladim pjevačima – štokavcima da pjevaju pjesme na čakavskim i kajkavskim govorima kao i da čakavci pjevaju na kajavštini.

„Prirodan genetski razvitak mnogih hrvatskih organskih govora narušen je nakon 15. st. Grobnički govor pripada onima koji su i danas u najvećoj mjeri zadržali starojezične značajke stečene do konca 14. st.“, kazivala je prof. dr. Iva Lukežić na jednom od znanstvenih skupova. Dr. sc. Iva Lukežić je, osim što desetljećima istražuje čakavštinu, posebice grobničku, autoricom izuzetno vrijednih izdanja i za ostalih nekoliko sjeverno-jadranskih čakavskih govore: Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština, Govori Klane i Studene, Govori otoka Krka, Fijumanski idiom... A s dr. sc. Sanjom Zubčić je suautorica posebnog izdanja Grobničkoga zbornika – knjige od izuzetne vrijednosti za Grobnišćinu - *Grobnički govor 20. stoljeća – Gramatika i rječnik*. No, svojevrsnom su „krunom“ dugogodišnjeg rada prof. dr. Lukežić zasigurno dvije knjige *Zajednička povijest hrvatskih narječja* – 1. fonologija i 2. morfologija. Za 1. je knjigu 2013. godine dobila visoko priznanje HAZU-a za najviša postignuća na polju filoloških znanosti. Sunakladnici ovih vrijednih izdanja su Sveučilišna naklada u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.

Među temeljnim je ciljevima Katedre Čakavskoga sabora Grobnišćine zaštita, čuvanje i promicanje grobničkoga govora ugrađivan sustavno u svaki stari i novi program; od znanstvenih skupova, na kojima je zamjetan broj izlaganja bilo neprekidno istraživanje grobničke čakavštine te izuzetno bogatog nakladništva, preko glazbenih, scenskih i likovnih događanja, do Festivala *Grobnička skala*, jedinog isključivo čakavskoga glazbenog festivala u Hrvatskoj do danas. 2011. godina je okrunjena izuzetnim uspjehom u tom nizu - proglašenjem grobničke čakavštine zaštićenom nematerijalnom baštinom Republike Hrvatske. To je rezultat konstantno osmišljena Katedrina rada.

Za temelje zahtjeva Ministarstvu kulture da se grobnička čakavština proglasi zaštićenom nematerijalnom baštinom pobrinula se glavna urednica svih Katedrinih izdanja dr. sc. Iva Lukežić. U [glosama](#) o grobničkoj čakavštini je 1992. godine protumačila svoja istraživanja i spoznaje te odredila smjerokaze, a jedan je i njezin odgovor na pitanje „što će biti sa čakavštinom“: *Bit će onako kako se spram nje budu odnosili sami čakavci*. Na tragu su se tog njezinog odgovora nižu Katedrini programi sve do danas te proglašenje grobničke čakavštine zaštićenim kulturnim dobrom nije bilo iznenađenje već dugo očekivana potvrda kvalitetnog rada dočekana s radošću.

Osim spomenutih glosa, Katedra je svoj zahtjev za proglašenje grobničke čakavštine zaštićenim kulturnim dobrom snažila kroz više godina s novim postignućima, te je za proglašenje grobničke čakavštine zaslužan niz Katedrinih uspješnih projekata i programa:

- 1994. godine - *Grobnički list* - glasilo na grobničkoj čakavštini - do danas jedino glasilo u Hrvatskoj isključivo na čakavštini.
- 1998. godine - čakavska glazbena manifestacija *Grobnička skala*, od 2002. godine Festival *Grobnička skala*. To je do sada jedini festival u Hrvatskoj, koji redovito provodi lektoriranje tekstova prije snimanja pjesama, bez obzira na kojem su čakavskom govoru te tako direktno doprinosi očuvanju i zaštiti nematerijalne baštine.
- na prijelazu tisućljeća postavljene su postaje *Križnoga puta* Župe svetoga Bartola u Cerniku s tekstovima na grobničkoj čakavštini.
- 2002. godine - Katedra je nakladnikom *Knjige brašćine svete Marije Tepačke*, autora dr.sc. Irvina Lukežića
- Godine 2005. je u okviru obilježavanja 9 stoljeća Župe sv Filipa i Jakova u Grobniku održana prva misa na čakavštini *Grobnička maša* (A.M. Kamenar/V. Juretić), koja je i tiskana. Do danas je to jedina misa u Hrvatskoj na čakavštini.

Nadalje, osim antologijskog izdanja literarnih radova 13 autora u knjizi *Grobnički pisci 20. stoljeća*, koje antologijsko izdanje je pripremila dr.sc. Iva Lukežić, sva su znanstvena izlaganja o grobničkoj čakavštini na svakogodišnjim znanstvenim skupovima *Grobniščina; tragovi, znakovi i smjerokazi* tiskana u knjigama *Grobničkoga zbornika*. Ovome je nizu pridodano i niz drugih knjiga na grobničkoj čakavštini, raznih autora, kojima je Katedra bila nakladnikom. A cjelokupni su projekt *Grobnička čakavština – zaštićeno kulturno dobro* nakon dugogodišnjeg rada 2007. godine zajednički zaokružile dr. sc. Ive Lukežić i dr.sc Sanje Zubčić s izuzetno vrijednim Katedrinim izdanjem *Grobnički govor 20. stoljeća – gramatika i rječnik*.

.....

Katedra je u proteklih 26 godina bila nakladnikom preko 180 raznih izdanja, među kojima su 24 knjige *Grobničkoga zbornika*:

1. Grobnički zbornik– redovna izdanja, Iva Lukežić (ur.), knjiga 2., 1992. , 248 str., zbornik radova (nakladnik Katedra ČSG u osnivanju/Odbor za obilj. 750. obljetnice boja s Tatarima na Grobničkom polju)
2. Grobnički zbornik 3– redovna izdanja, Iva Lukežić (ur.), svezak 3., 1994. , 292 str., zbornik radova
3. Grobnički zbornik-posebna izdanja, knjiga 1.- Lujo Margetić: Grobnički urbari, 1995., 112 str., znanstveni rad, urednica: Iva Lukežić.
4. Grobnički zbornik – posebna izdanja, knjiga 2. - Grobnički pisci XX. stoljeća, Iva Lukežić (ur.), 1995. , 472 str. , antologija, zastupljeno 13 autora
5. Grobnički zbornik - posebno izdanje - 9 stoljeća Župe u Grobniku, 2005., knjiga 3., Iva Lukežić (ur.)
6. Grobnički zbornik - redovna izdanja, svezak 4., Josip, Silić (ur.),1996. , 472 str. , zbornik radova

7. Grobnički zbornik - posebno izdanje, knjiga 4./Ada Maršanić: Prošlost i sadašnjost Općine Jelenje, 1997., 242 str., , Urednik: Irvin Lukežić
8. Grobnički zbornik – redovna izdanja knjiga 5., 1998., zbornik radova, Irvin Lukežić (ur.), 524 str.
9. Grobnički zbornik – posebno izdanje, knjiga 5./Irvin Lukežić: Knjiga brašćine sv. Marije Tapačke u Grobniku, znanstveni rad, 2002., 432 str.
10. Grobnički zbornik - redovna izdanja, knjiga 6., Irvin Lukežić (ur.), 2004., zbornik radova, 326 str.
11. Grobnički zbornik - posebna izdanja, knjiga 6./Alenka Juretić: Grobnički luštrini, 2004., 280 str., izbor tekstova, zbornik folklornoga nasljeđa, notografija starih napjeva, urednica: Iva Lukežić
12. Grobnički zbornik - redovna izdanja, svezak 7., zbornik radova, Irvin Lukežić (ur.), nakladnik: Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine, 504 str.
13. Grobnički zbornik – posebna izdanja, knjiga 7., 2005./ Andrija Rački: Zabilježbe iz povijesti gospoštije Grobnik - pretisak izdanja iz 1948., Irvin Lukežić (pripr. i ured.),
14. Grobnički zbornik, posebna izdanja, knjiga 8., 2004./ Iva Lukežić (pripr. i ured.): Zavetni listi, pretisak zavjetnih listova župe Grobnik iz 1722., 1830., 1886. godine
15. Grobnički zbornik - posebno izdanje, 2006., knjiga 9./Snježana Marčec-Maja Polić-Petar Strčić: Lujo Margetić, život i djelo, životopis, bibliografija od 1962. do 2006.
16. Grobnički zbornik – redovna izdanja, knjiga 8., 2007., zbornik radova, 486 str., Irvin Lukežić (ur.)
17. Grobnički zbornik - posebna izdanja, knjiga 10./Iva Lukežić, Sanja Zubčić: Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik), 2007., 770 str. Urednica: Silvana Vranić
18. Grobnički zbornik - posebno izdanje Grobničkoga zbornika, knjiga 11./Dražen Herljević: Grobničan 75 let, monografija, 2007., 176 str.
19. Grobnički zbornik – posebna izdanja: Stota obljetnica crkve sv. Bartola apostola u Cerniku, 2009., 238 str., zbornik radova, knjiga 12., Iva Lukežić (ur.)
20. Grobnički zbornik – posebna izdanja, knjiga 13./Ada Maršanić: Bogatstvo siromaštva, 2010.. 340 str. Urednica: Iva Lukežić
21. Grobnički zbornik – posebna izdanja, knjiga 14./Vlasta Juretić: Pleteri/soneti i sestine lirike, 2011., klasična poezija, str. osvrt: dr.sc. Iva Lukežić. Urednica: Nensi Čargonja Košuta
22. Grobnički zbornik – redovna izdanja, knjiga 9, 2013. , 320 str., zbornik radova, Iva Lukežić (ur.)
23. Grobnički zbornik – posebna izdanja, knjiga 14./Ada Maršanić: Grobnička sakralna baština, 2015. , ur. dr.sc. Iva Lukežić
4. Grobnički zbornik – redovna izdanja, knjiga 10., zbornik radova, 2016., Iva Lukežić (ur.), 320 str.

10. studenoga 2018. godine se u Kaštelu Grobnik održava 29. redovni znanstveni skup *Grobnišćina; tragovi, znakovi i smjerokazi.*

Do danas je na znanstveno-stručnim skupovima *Grobnišćina:tragovi, znakovi i smjerokazi* izlagalo niz hrvatskih znanstvenika - više od 250 tema, koje se objavljuju u redovnim izdanjima *Grobničkoga zbornika*.

Grobnički znanstveni skupovi su utemeljeni u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, gdje je 17. lipnja 1992. godine održan prvi dio prvog grobničkog Skupa, za što je zaslužan akademik Lujo Margetić koji je sve do svoje smrti 2010. godine bio stalnim voditeljem ovih skupova. Voditeljica više grobničkih znanstvenih skupova je potom do 2015. godine bila dr. sc. Iva Lukežić, prof. emeritus Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci a od 2016. godine nadalje voditeljica grobničkih znanstvenih skupova je doc.dr.sc. Sanja Zubčić.

Za razliku od uobičajene prakse da se znanstveno-stručni skupovi *Grobnišćina:tragovi, znakovi i smjerokazi* realiziraju u okviru svakogodišnje *Grobničke jeseni*, u 2009. godini je znanstveni skup održan 22. kolovoza u sklopu obilježavanja stote obljetnice Crkve sv. Bartola Apostola u Cerniku, u župnoj dvorani. Ta je 2009. godina obogaćena još jednim izuzetnim izdavačkim i umjetničkim dosegom Katedre - tiskanjem CD-a duhovne glazbe *Kantata od svetoga Bartola*, autora V. Škarona i V. Juretić, povodom spomenutog obilježavanja stote obljetnice župne Crkve u Cerniku. CD *Kantata od svetoga Bartola* je 2010.godine nominiran za diskografsku nagradu PORIN.

U sklopu grobničkih znanstveno-stručnih skupova je 2009. godine održan prvi međunarodni stručni skup povjesničara umjetnosti i predstavnika udruga u kulturi na temu *Likovne kolonije - od Zbirke do muzeja*, sa sudionicima iz Hrvatske, Slovenije, Italije i Njemačke. Voditelj ovoga međunarodnoga skupa bio je dr.sc. Berislav Valušek, stalni stručni savjetnik Međunarodne likovne kolonije Grobnik od 2002. godine.

.....

Danas u grobničkom Kaštelu postoje dva muzejsko-galerijska prostora – Zavičajni muzej Grobnišćine/Etnografska zbirka i Galerija suvremene umjetnosti s novom hrvatskom zbirkom suvremene likovne umjetnosti - Zbirkom SLU Grobnik. Ovu je Zbirku stvorila grobnička Katedra radom Međunarodne likovne kolonije Grobnik koju je osnovala 1996. godine. Danas grobnički Kaštel čuva preko 450 umjetničkih djela koja su nastala radom raznih saziva umjetnika u Gradu Grobniku- iz Hrvatske i mnogih drugih zemalja Europe ali i drugih kontinenata - Južne i Srednje Amerike te Azije. Zbirku SLU Grobnik su 2002. godine utvrdili povjesničari umjetnosti dr.sc. Berislav Valušek i Boris Toman. Oba se grobnička muzeja nalaze na stranicama izuzetno vrijednog izdanja Muzejskog dokumentacijskog centra Hrvatske - Vodič kroz hrvatske muzeje i zbirke (2011. g.).

Zavičajni muzej Grobnišćine/Etnografska zbirka danas ima 387 izložaka. Među izlošcima se u Zavičajnome muzeju nalaze i dva odljeva iz zbirke Najstariji hrvatski križevi (u Hrvatskom povijesnom muzeju). Njihovi originali potječu iz grobničke Župe (13.-15. stoljeće). Za dva je križa iz te Zbirke Katedra ČSG u suradnji s Muzejom za obrt u Zagrebu do sada uspjela napraviti kopije i danas su one zanimljivim izlošcima grobničkog Zavičajnog muzeja. Uz brojne izložbe, ukupno je u Galeriji SUG od njezina otvaranja 1999. godine do danas održano oko 600 raznih kulturnih i drugih priredbi

dogadjanja. Prvi Katedrin projekt je *Grobnička jesen*, a prva je *Grobnička jesen* trajala svega 16 dana - od 20. listopada do 14. studenoga 1993. godine. Od tada do danas Katedra kroz ove tromjesečne grobničkojesenske manifestacije bilježi preko 800 raznih priredaba, a sudionici svih generacija a ponajprije djeca i mladi i broje se u desetcima tisuća.

.....

Izuzimajući Katedrinu likovnu djelatnost, koja se i izvan Hrvatske potvrdila kao jedinstvena u Europi, od Katedrinih je ostalih programa na međunarodnom planu zasigurno najznačajnije sudjelovanje na međunarodnoj smotri folkloru u Poljsku 2003. godine, u gradu Wrzesnia. Tamo su mladi članovi Katedrine Scenske skupine bili ravnopravnim sudionicima samo za tu prigodu stvorene ekipe *Čavjanska kartulina*. Zajedno su sa članovima Klape *Grobnik*, Dramske kumpanije *Tavaloni* i *Grobničkih dondolaša* sudjelovali u glazbeno-scenskom djelu *Povedajka čez godišća* (V.J.) te su jednako zaslužni za dobiveno priznanje *Najbolje kazališno ostvarenje temeljeno na folkloru*, koje je poljski stručni žiri na kraju dodijelio ovoj predstavi.

Od posebnosti zapisanih u povijesti grobničke Katedre, izdvajamo nekoliko crtica s kraja 20. stoljeća:

Grobnička Katedra je 1. veljače 1994. godine organizirala prvi kulturni događaj u riječkoj Filodramatici, Otvaranje izložbe „O sudbo, i kleta i sveta“ likovnih radova 11 autora – članova Katedrine Likovne skupine i kulturno-zabavnim programom, u kojem su sudjelovali mladi glumci Katedrine Scenske skupine i Miljenko Šupak na harmonici. Iste je godine formiran djevojački pjevački zbor *Rožice*, kojem je najčešćom glazbenom pratnjom bio Ivo Puljanić sa svojom harmonikom (nažalost vrlo mlad smrtno stradao). Mladi glumci Katedrine Scenske skupine, Djevojački zbor „Rožice“ i Ivo Puljanić na harmonici su također bili sudionicima priredbe *Za saku kap jedna hvala*, održane u 29. listopada 1994. godine u riječkoj Filodramatici na poziv Hrvatskog Crvenog križa, a za dobrovoljne darivatelje krvi s riječkog područja povodom Dana dobrovoljnih darivatelja, koji se u Hrvatskoj obilježava 25. listopada.

Također je cjelovečernji zajednički program istih sudionika, pod naslovom „Primorje kod bracolet“, proveden i u opatijskom hotelu *Admiral* kao svojevrsna grobnička čestitka Opatiji za 150. godišnjicu opatijskog turizma.

Muzej grada Rijeke je osnovan odlukom Gradskog vijeća 11. travnja 1994. godine, preimenovanjem bivšeg Muzeja narodne revolucije, a nakon preuređenja 1996. godine otvoren je izložbom 87 djela hrvatskih umjetnika iz Zbirke suvremene likovne umjetnosti Grobnik, koja je tada još bila tek u nastajanju.

.....

Grad Grobnik je smješten 466 metara nad morem. Grobnik je vrlo staro mjesto, jer je utvrđeno kako je ovdje i u rimsko doba bilo naselje, a navodi se i u Antoninovom itinereru (putna mapa cara Antonina)

Pod vlast Knezova krčkih kasnije nazvanih Frankopani Grobnik je došao 1225. godine, a pri potpisivanja jednog od najznačajnijih europskih pravnih spomenika – Zakona devet

gradova srednjovjekovnog Vinodola poznatog kao Vinodolski zakon, 1288. godine se spominju predstavnici grobničkog kotara plovani (župnik) Kirin, satnik Slavan, te Damjan Kinović, Paval i Slavina Vukodružić.

Kad je 1432. godine umro ban Nikola Frankopan Kaštel Grobnik su naslijedili njegovi sinovi, zvani Banići. Po nagovoru biskupa sklopili su u Modrušu 1449. sporazum o podjeli imanja i pravu nasljeđa. Vinodol, koji je dva i pol stoljeća bilo jedinstveno feudalno područje, razdijeljeno je 1449. na više gospodara iz frankopanske obitelji, podijeljene na osam loza.

Grobnik je dobio hrvatski ban Stjepan II. /1416.–1481./

Kao tridesetogodišnjak Stjepan II. se oženio s Isotom /Elizabetom/ d'Este, kćerkom Nikole III. kneza Ferrare, Modene i Reggia. Obitelj njegove žene je imala rodbinske veze s njemačkim obiteljima, čiji su se posjedi nalazili preko Kupe.

Isota se 1444. godine udala za Antonija od Montefeltra koji je odmah nakon vjenčanja ubijen te je ostala udovica. Dvije godine nakon toga događaja, Stjepan II. je došao u Ferraru i unatoč odvratanju Mlečana od toga braka, oženio Isotu. Godine 1454. rodio im se sin Bernardin. Isota je nakon dvije godine umrla /26.siječnja 1456./ i sahranjena je u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Petra u Senju. Kasnije je prenesena u novu crkvu sv.Franje.

Stjepan II. je bio treći od devetoro sinova Nikole IV. Frankopana i najznačajnija je osoba među Frankopanima 15. stoljeća. Već je od rane mladosti bio u diplomatskoj službi kralja Sigismunda (Žigmunda) Luksemburškog. U ime Janoša Hunjadija vodio je pregovore s napuljskim kraljem Alfonsom. Boravio je jedno vrijeme u Austriji i bio kapetanom Vojvodstva Kranjske. Kralj Matija Korvin hvalio ga je u povelji /1460./ zbog njegove mudrosti, dostojanstvenog ponašanja i vjernosti. U nekoliko navrata bio je hrvatsko–dalmatinski ban /1434.–1436. zajedno s bratom Ivanom, sam 1437. i uz Pavla 1459.–1463./ . Umro je u Modrušu 1481. godine. Nadgrobnu ploču mu je dao izraditi sin Bernardin odabravši za to klesarsku radionicu u Senju.

Kada je 1416. Nikola Krčki kupio grad Okić za 2500 dukata dao je kao jamstvo grad Grobnik sa svim njegovim pravima i užicima. Tri godine potom knez Nikola je uspio isplatiti sav dug za Okić pa Grobnik dolazi ponovo u posjed Frankopana. Grobnik je 1550. godine pripao Katarini Zrinskoj.

Godine 1544. Stjepan Frankopan sklopio je ugovor sa šurjakom Nikolom Zrinskim o zajednici dobara i uzajamnoj pomoći protiv Turaka. Ta je zajednica potrajala do 1550. godine, kada je Stjepan svojoj sestri Katarini ustupio gradove Ozalj, Dubovac, Grobnik, Bakar i Hreljin.

Stjepan je kasnije naknadno darovao Grobnik braći Jurju, Nikoli i Krsti Zrinski, sinovima Katarine i Nikole Zrinskog.

Kronike bilježe kako su Turci 1600. godine provalili u grad i opustošili ga.

Nakon pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana Grobnik je konfisciran, te su

njime od 1671. do 1691. godine upravljali Kraljevska komora i Adam Zrinski. Godine 1692. je Adamova udovica Marija Katarina Lamberg svoju polovicu vlastelinstva prepustila

Unutarnjoaustrijskoj komori u Grazu, koja je ubrzo od Kraljevske komore kupila i ostali dio imanja.

Godine 1727. Komora je Kataloncu grofu Raimundu de Villane Perlasu, markizu od Rialpa i tajniku Karla III, u zamjenu za njegova imanja u južnoj Italiji prodala Brod na Kupi, Grobnik i Ozalj. Raimunda Perlasa nasljedio je njegov sin Franjo, koji je 1766. te posjede prodao Teodoru Batthyányju (Baćaniju). Njega je 1812. godine nasljedio Josip Antun, a njega 1828. godine sinovi Gustav i Kazimir.

Vlastelinstva Brod, Ozalj i Grobnik sekvestrirana su kao mađaronska imanja 28. studenoga 1848. godine, no već u rujnu 1849. Gustav Batthyány podnio je banu Jelačiću molbu za povrat imanja. Jelačić je podržao molbu pa je Zagrebačka županija 1. prosinca iste godine donijela odluku o ukidanju sekvestara na polovicu Gustavovih imanja. Gustav je ujedno postao i upravitelj sekvestriranog imanja svojeg brata Kazimira, koji je za vrijeme revolucije bio baranjski veliki župan, a 1849. godine emigrirao u Tursku, te odande u Pariz, gdje je i umro 1854. godine. Gustav je Brod, Ozalj i Grobnik preuzeo u siječnju 1850. godine. Tri godine poslije je Antun Vakanović, u ime Austrijske komore, pred Županijskim sudom u Rijeci, podigao tužbu protiv Batthyányja tražeći isplatu prihoda od dijela imanja koji je pripadao Kazimiru. Konačan se ishod tog procesa ne zna, no zna se da su Brod, Ozalj i Grobnik u posjedu Batthyányja ostali do 1872. godine, kada su prodani kneginji Viktoriji Thurn-Taxis. Godine 1924. godine iz posjeda je izdvojen grad Grobnik te je postao svojina Općine. Posjed je nacionaliziran 1945. godine.

Za vlastelinstvo je brinuo upravitelj (provisor, Verwalter), koji je vlastelinu slao izvješća i provodio njegove odluke preko naredbi (Ordre, Verordnung). Uprava se vlastelinstva obavljala preko gospodarskih ureda. Nakon upravitelja u hijerarhiji slijedio je blagajnik (Rentmeister). Gospodarski su se uredi dijelili na blagajnički (Rentamt), žitničarski (Kastenamt), podrumarski (Kelleramt), stočarski (Burggrafenamt), građevinski (Bauamt) i šumarski ured (Waldamt). Vlastelinstvo je obavljalo i sudsku funkciju u sporovima među podanicima i u sporovima između podanika i ostalih pravnih i fizičkih osoba.

Izvori teksta u nastavku su knjiga *Krčki knezovi Frankapani od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka* (od god. 1118. do god. 1480.) Vjekoslava Klaića iz 1901. godine te posebice članak sveučilišnog profesora Željka Bartulovića *Pravna baština Frankopana i Zrinskih*, pripremljenog za monografiju *Putovima Frankopana*.

Dr.sc. Željko Bartulović je stalni suradnik grobničke Katedre i sudionik znanstvenih skupova *Grobnišćina; tragovi, znakovi i smjerokazi* od samog početka (1992.).

Listajući stranice povijest obitelji Krčkih knezova, kasnije nazvanih Frankapani, nailazimo na podatke da otokom Krkom upravljaju od 12. stoljeća te na prestanak vlasti

1469. u Senju i 1480. na Krku. Ističe se uloga obitelji Frankopana i Zrinskih u državnopravnim zbivanjima, izboru Habsburgovaca za hrvatske vladare na saboru u Cetinu 1527. i otpor vladaru pobunom, Zrinskih i Frankopana koja završava 1671.

Magistar Rogerius, kanonik velikovaradinski i poslije zagrebački, a napokon nadbiskup splitski, opisao je provalu Tatara ili Mongola u Ugarsku za vrijeme kralja Bele IV. u zasebnoj monografiji. Pripovijeda potanko kao suvremenik i očevidac o provali Tatara u Ugarsku te zaključuje kako se kralj Bela u Ugarsku vratio zahvaljujući pomoći Knezova krčkih i „gospode Frangapana“ te „mnogim četama vojnika“. Rogerije dakle već u 13. stoljeću poznaje „dominos de Frangapanibus“! No, to je upitno, budući da nema ni jednoga rukopisa te se ne zna je li taj spis tiskan po izvornom rukopisu iz 13. stoljeća. Također je upitno jesu li Rogeriju „domini de Franga panibus“ i Krčki knezovi (comites Veglae) istovjetni, odnosno naziva li on upravo tadašnje krčke knezove Frangapanima.

Drugi dokument, koji onako uzgredice spominje Frankapane, jest jedna isprava iz 14. stoljeća, što ju je 19. rujna god. 1353. godine izdao hrvatski ban Nikola Banić, koja sadržava rasprave i zaključak hrvatskoga sabora u Kninu o tome, plaća li se i kako desetina biskupu u Kninu. U toj se ispravi navodi da je ban Nikola sazvao u sabor čitavo plemstvo (universis nobilibus) i druge žitelje kraljevine Hrvatske te su među ostalima poimenice spomenuti „plemeniti muževi knezovi Frankapani“

Ova dva svjedočanstva dokazuju, da je u Hrvatskoj i Ugarskoj već od 13. stoljeća živjela predaja da su Krčki knezovi rođaci rimskih Frangepana, i da se je u tu predaju tada općenito vjerovalo. Međutim, ti dokumenti nipošto ne potvrđuju da su krčki Frankapani doista bili rimskoga porijekla i rođaci rimskih Frangepana.

Na posjedima Krčkih knezova nastali su „biseri“ hrvatske pravne baštine, Vinodolski zakon 1288., te Senjski i Krčki (Vrbnički) statut 1388. Daju se podatci o njihovom donošenju, strukturi, stanovništvu, ustroju općina, službenicima te najvažnijim pitanjima stvarnog prava (vlasništvo nad zemljištem, ograničenjima prava itd.), obveznog (prvokup i otkup, darovanje, ugovorima, naknadi štete i potraživanjima) i kaznenog prava (djela protiv vlasti, života i tijela, ugleda i časti osobe, imovine i sigurnosti ljudi, u sudskom postupku te ustanovi prisege).“

Sami Krčki knezovi izdavali su već od 12. stoljeća raznovrsne isprave i dokumente, a isto tako i primali od ugarskohrvatskih vladara, počevši od Bele IV. (III.) do Sigismunda, kao i od Mlečana. Ni u jednom spisu do 14. stoljeća se ne govori o njihovu porijeklu niti srodstvu s rimskim Frangapanima. Po tome se da zaključiti da ni ugarska dvorska kancelarija, niti kancelarija mletačkog dužda nisu vjerovale u dosta raširenu predaju tobožnjem rimskom porijeklu Krčkih knezova. Podsjetimo se da su u to vrijeme i mnoge druge hrvatske, ali i druge europske kneževske obitelji isticale svoje tobožnje srodstvo sa slavim rimskim rodovima, naročito s Frangapanima, Pierleonima i drugima. Štoviše, ni sami se Krčki knezovi, u svakodnevnom životu nisu rado nazivali Frankapani, niti su se dičili svojom rimskom starinom, a ni u javnim se ispravama nikada usudili nazivati tim prezimenom. Tek u 15. stoljeću je knez Nikola IV., koji je skupio ogromna imanja

Krčkih knezova, a uz to se popeo i do banske časti u Hrvatskoj i Dalmaciji, u javnim je ispravama svojem naslovu počeo dodavati pridjevak „de Frangepanibus” ili „de Frankapan”. U povelji, koju je knez i ban Nikola IV. 1424. godine izdao senjskomu kaptolu, čitamo prvi put kićeni naslov: „Nos Nicolaus de Frangepanibus, Vegliae, Modrusiae, Vinodoli, nee non Segnie comes, regnorum Dalmatiae atque Croatiae banus”. Nakon toga se knez Nikola u svim javnim ispravama, koje je njegova kancelarija izdavala na hrvatskom ili latinskom jeziku, potpisuje: „Mikula de Frankapan” (Frangepani) ili „Nicolaus de Frangepanibus”, a tako po njegovoj smrti (1432.) jednako i njegovi sinovi te ostali potomci sve dok ova obitelj nije izumrla.

Premda se je dakle knez i ban Nikola od 1424. stao u javnim spisima nazivati „de Frankapan”, ipak mu se to nije priznavalo. U hrvatskim glagoljskim spomenicima suvremenici ga i poslije 1424. nazivaju „gospodin plemeniti ban Mikula” ili „ban Mikula, knez Krčki, Modruški, senjski...” Ni u mletačkim ispravama god. 1430. — 1432. ni u dvorskoj kancelariji kralja Sigismunda (Žigmund) se ne mari za novi pridjevak bana Nikola. U poveljama god. 1425. — 1431. spominje se više puta među dostojanstvenicima i barunima ban Nikola, ali ni kralj Sigismund ni njegov vrhovni kancelar ili nisu znali ili nisu htjeli znati, da je ban Nikola primio pridjevak „de Frankapan” ili „de Frangepanibus”. Tek je 1434. god. Nikolinim sinovima Sigismund priznao pomenuto prezime.

.....

U doba Ludovika II. Jagelovića (1516.-1526.) jačaju turski napadi na hrvatsko-ugarsko kraljevstvo. Knez Bernardin Frankopan 1522. godine na Saboru carstva u Nürnbergu traži pomoć. Austrijski nadvojvoda Ferdinand Habsburški, brat cara Karla V. naziva Hrvate „*kršćanski viteški narod*” (zato *antemurale Christianitatis*), ali osim suosjećanja, europski vladari nisu dali pomoć.

Kralj Ferdinand šalje vojsku, ali ne da bi pomogao Hrvatskoj, već zato da bi štitio svoje interese - spriječio prodor prema Austriji. U bitci na Mohaču 1526. sultan Sulejman I. porazio je ugarsko plemstvo, kralj pogiba pa je hrvatsko-ugarsko prijestolje upražnjeno. Car Karlo V. moli ugarske, hrvatske i slavonske staleže da pri izboru uzmu u obzir njegova brata Ferdinanda. Ugarski sabor se podijelio te dio plemstva bira Ferdinanda, ali drugi drži da stranac ne može biti vladar i za kralja bira erdeljskog velikaša Ivana Zapolju. Dualizam dovodi do međusobnih borbi za vlast.

Hrvatski sabor zasjeda u Cetinu od 31. prosinca 1526. do 3. siječnja 1527. Ferdinand obećava dati 1.000 konjanika i 200 pješaka za obranu uz plaću od 3 zlatnika godišnje. Ponudio je velikašima da dogovorno podijele plaću za 800 konjanika i tako jeftino „kupio” glasove, ali novac nije dao. Obvezao se držati „pristojan” broj vojnika za obranu u Kranjskoj, ali pojam „pristojan” je neodređen i nema roka za izvršenje. Obvezao se popraviti i opskrbiti utvrde, ali naknadno je ustvrdio da će popraviti samo one koji su predane u njegovu vlast. Obvezao se potvrditi prava i privilegije kraljevstva, ali on je odlučivao koje će priznati. Ugovorom između Ferdinandovih izaslanika i predstavnika

plemstva priznat je za hrvatskog kralja. Potpisnici su bili i Juraj Frankopan, Krsto (Krištof) te Vuk Frankopan Brinjski i Nikola III. Zrinski.

No, Krsto Frankopan, Bernardinov sin, bio je dalekovidan te je vagao između praznih obećanja Ferdinanda i nije ih prihvatio. Prišao je Ivanu Zapolji koji ga imenuje za hrvatskog bana. Krsto saziva slavonski sabor 8. siječnja 1527. u Dubravi na kojem je Slavonija za kralja priznala Zapolju. U Cetinu je 27. i 28. travnja 1527. održan, tzv. „sabor otriježnjenja“ na kojem se staleži bezuspješno žale jer kralj nije izvršio obveze. Krsto pogiba 26. rujna 1527. boreći se kod Varaždina protiv Ferdinanda. Dualitet vlasti riješen je 1538. nasljednim ugovorom između Ferdinanda i Zapolje. Zapolji je priznat naslov kralja i ugarski teritorij kojim vlada. Titulu će naslijediti njegov zakoniti, muški potomak, što vrijedi i za Ferdinanda.

Kralj Zapolja umire 1540., ali su vjerolomni Habsburgovci za njegovog sina tvrdili da nije zakonit i ne priznaju mu vlast. Turci su, koristeći se iscrpljujućim borbama rivala, osvajali hrvatske i ugarske prostore.

Važnost Cetinskih sabora ističe i Ustav Republike Hrvatske u Izvorišnim odredbama spominjući pravo slobodnog izbora vladara kao dokaz opstojnosti hrvatske državnosti u XVI. stoljeću. U tim događanjima mjesto su našli Frankopani, osobito mudri, ali i nesretni Krsto.

Zrinski su svoj prvi uzlet doživjeli kao Bribirski knezovi iz roda Šubića osobito kada Pavao I. sudjeluje u dolasku Anžuvina na hrvatsko-ugarsko prijestolje (1301.). Opadanje moći počinje za vladanja njegova sina Mladena, 1347. kada im kralj Ludovik I. oduzima važnu utvrdu Ostrovicu te im daje posjed Zrin prema kojem su dobili novo ime.

Nikola IV. Sigetski je 1543. godine oženio Katarinu Frankopan Ozaljsku. Njen brat Stjepan bio je zadnja muška glava obitelji pa je Nikola s njim sklopio ugovor o zajednici imovine i međusobnom nasljeđivanju kao da su braća. Stjepan je nadživio Nikolu i Katarinu pa je napisao oporuku u korist njihove djece. Po njegovoj smrti 1577. kralj Rudolf Habsburški ne priznaje oporuku i zahtjeva veliku imovinu Frankopana za sebe.

Prema Zakonu o avicitetu Ludovika I. Anžuvina iz 1351. feudalac je mogao raspolagati feudom po svojoj volji i svi su pravni poslovi koje je bilo tko sklopio bili pravovaljani sve do smrti zadnjeg muškog potomka prve darovane osobe. Tada se posjed vraćao vladaru. Do toga, ipak, nije došlo jer je utvrđeno srodstvo tzv. tržačke loze Frankopana pa je Stjepanova oporuka ostala na snazi i Zrinski su zadržali velike posjede Frankopana. Tako je došlo do obiteljske, imovinske i političke veze Zrinskih i Frankopana.

Nakon poraza kod Siska 1593. nalet Turaka prema zapadu kopni, ali je znatan dio hrvatskih prostora u njihovoj vlasti, dio obale je u vlasti Venecije, a „ostatci ostataka“ dio su Habsburške monarhije. Dvorska politika Habsburgovaca usmjerena je prema očuvanju vlasti u Španjolskoj i Belgiji, a glavni takmac u tome im je Francuska, osobito u doba Luja XIV. Beču nije u interesu trošenje resursa na rat protiv Turske, a naročito ako na strani Turske zarati Francuska kako bi spriječila širenje utjecaja Habsburgovaca u

Europi. Zato Beč sklapa više mirovnih ugovora s Turskom tijekom prve polovice XVI. st. Oni ipak nisu onemogućili turske pljačkaške prodore u graničnim područjima Hrvatske i Ugarske. Rat izbija 1663. kada Turska jača svoj utjecaj u Erdelju. U ratu su se pobjedama istaknuli Petar i Nikola Zrinski, ali u strahu od ulaska Francuske u rat Beč (Leopold I.) sklapa, tzv. „sramotni“ mir u Vašvaru (Vašvarski mir) kojim Turskoj vraća oslobođene prostore i plaća odštetu. To je bilo suprotno interesima hrvatskog i ugarskog plemstva koje je s pravom očekivalo oslobođenje svojih teritorija u turskoj vlasti. Idealna osoba koja bi povezala nezadovoljnike Mađare i Hrvate bio je hrvatski i ugarski velikaš Nikola Zrinski. Petrova žena Katarina Zrinski, sestra Frana Krste Frankopana, u Veneciji je francuskom poklisaru de Bonzyu prenijela spremnost da Hrvati priznaju Luja XIV., uz uvjet autonomije i banske časti za Zrinske, a kao luku za iskrcaj francuske vojske predložila Bakar. Nikoli prilaze najviši ugarski dužnosnici, ugarski palatin i ostrogonski nadbiskup.

Prekretnica se dogodila kada je Nikola smrtno stradao u lovu od vepra, a neki smatraju da je to bilo ubojstvo naručeno iz Beča. Na čelo nezadovoljnika dolazi Petar Zrinski koji je uspješniji bio kao vojnik, nego kao diplomat. Nakon višestrukih pokušaja dobivanja podrške od Francuske i poljskog kralja Jana Sobjeskog ponukan prijedlozima ugarskih saveznika obratio se za pomoć Turskoj, uz priznanje njene vlasti, očuvanje autonomije i banske časti za Zrinske. Porta je ljubazno primila izaslanika, kapetana Bukovačkog, ali nije bila voljna pomoći pobunu. Beč je pozorno pratio događanja, a kada 12. ožujka 1670. dolazi do pobune, osobito na području Vinodola, uslijedio je i brzi slom. Car Leopold putem zagrebačkog biskupa Borkovića obećava „slobodan prolaz“ (*salvus conductus*) Petru Zrinskom i Franu Krsti Frankopanu ako dođu u Beč tražiti oprost. No, čim su prešli granicu, bivaju uhapšeni i prepušteni plemićkom sudu, a imovina im je konfiscirana. Iz Europe su stizali pozivi da im se iskaže milost. Uzalud! Pri osudi Frana Krste Frankopana je prekršeno i pravo da se zadnji muški član obitelji ne smije osuditi na smrt kako se ne bi zatrla obitelj. Nije prihvaćena obrana da je riječ o legalnoj pobuni, a ne o djelu urote.

Pravo na oružanu pobunu, tj. otpor priznao je kralj Andrija II. Zlatnom bulom 1222. u slučaju da kralj krši prava i privilegije koje je obećao plemstvu. Pobuna je opravdana kršenjem krunidbene prisege Leopolda da će osloboditi prostore koje su zauzeli Turci. Sud to nije usvojio. Smrtna presuda izvršena je 30. travnja 1671. u Bečkom Novom Mjestu.

Katarina je zatvorena u samostanu gdje je poludjela i umrla 1673. Nikolin sin Adam poginuo je 1691. u bitci protiv Turaka kod Slankamena, sumnjivom smrću, pogođen s leđa. Petrov sin Ivan Antun je osuđen na doživotni zatvor i umire 1703. Kći Jelena prvo se udala Frerenca Rakoczija, također pobunjenika protiv Beča, a potom za drugog pobunjenika, Imru Tökölya. Proslavila se vođenjem obrane utvrde Munkač, ali je zarobljena i odvedena u Beč. Muž je oslobađa te odlaze u Tursku gdje je umrla 1703. Njeni ostaci prenijeti su u Košice 1906. Njen sin iz prvog braka, Ferenc Rakoczi II. podigao je ustanak Mađara protiv Beča. On 1704. bezuspješno poziva Hrvate na pobunu spominjući Zrinske i Frankopane kao svoje pretke: „*Sjetite se toliko heroičnih rodova*

vaših što ih Austrijanci satire: gdje su vam Zrinski proslaveći ime vašeg naroda po svemu svijetu"? Gdje su vam Frankopani jaki stupovi za slobodu domovine? Nije mirovala pohlepa austrijska svojim despotskim vladanjem dok prvake kraljevstva ne učini mučenicima predrage domovine?"

.....

U uvodu Vinodolskog zakona se spominje devet općina. Unutar slobodne općine svi su stanovnici jednaki. Pored devet vinodolskih općina navedenih u Vinodolskom zakonu, spominju se i neke druge, primjerice u ispravi od 1323. Kotor i Belgrad koje se spore oko zajedničkog pašnjaka (*sopaljske zemlje*). To su općine bez vlastitog upravnog središta, koje se nalazi u Grižanama, a imaju zajedničke pašnjake.

Za otok Krk sačuvani su podaci o općini grada Krka iz 1018. kada se biskup i prior u ime građana obvezuju na plaćanje podavanja.

Na otoku Krku razlikuje se grad Krk (*cita*) i pet kaštela (Omišalj, Baška, Vrbnik, Dubašnica i Dobrinj), kojih se područje dijeli na sela.

Za područje Senja postoje podaci samo o jednoj gradskoj općini, a nema podataka o možebitnom ustroju sela. Senj je gospodarski znatno razvijeniji od vinodolskih općina kao i općina otoka Krka, premda su otočani u reguliranju nekih pitanja spram Krčkih knezova uspjeli ostvariti bolji položaj.

U Vinodolu, na otoku Krku i Senju Krčki knezovi su morali imati određeni krug ljudi koji će im pomoći u obnašanju njihovih prava i obveza.

Na čelu uprave nalazi se knez. U uvodu Vinodolskog zakona se spominje Črna "*dvornik vsega Vinodola i od knezi zgora rečenih*". On je najviši knežev službenik. Uz to, u svakom kaštelu postoji potknežin kao knežev namjesnik.

Vinodolski zakon spominje "*slug od obiteli kućne gospodina kneza*", tj. "*služabniki*" što znači da su postojali još neki ugledni kneževi dužnosnici koji obnašaju vojne i upravne dužnosti, prate kneza na putovanjima i možda savjetuju kneza pri odlučivanju.

Za **permane** se pretpostavljalo da su kneževi sluge, vojnici ili potknežini. U Vinodolskom zakonu i Krčkom statutu je perman knežev službenik dok je na Grobniku općinski dužnosnik. Dijelom su kneževa naoružana pratnja, a dijelom izvršni službenici potknežina, razmješteni po općinama.

Permanija je davanje vlastelinu a prikuplja se samo na Grobniku te na Trsatu (*Perkrecht*). Ipak, davanja stanovnika Grobnika i Trsata manja su od stanovnika ostalih općina jer su imali dodatne vojne dužnosti i služili kao seljaci-vojnici za obranu zapadne granice Vinodola još u doba hrvatske države narodnih vladara. Tako kod Langobarda koji u VI. st. žive na prostorima Slovenije i sjeverne Italije postoje *arimani* (*erimani*, *herimani* - vojnici graničari). Od XIV. st. služba gubi na važnosti i oni se stapaju s ostalim podložnicima Vinodola.

U XIV. st. na području Vinodola, koji je 1365. pripao knezu Stjepanu pojavljuju se *knapi*. Zbog opasnosti od brata Ivana on oslobađa neke kmetove davanja uz obvezu vršenja vojne i policijske službe. Pojam vjerojatno potječe od njemačke riječi *Knabe* (vojnik). Nakon mletačkog razaranja Novoga 1615. knapi su se pokazali vrlo nepouzdanima pa je dio njih vraćen među kmetove, dok su neki drugi kmetovi uzdignuti u knape.

Na otoku Krku spominje se više kneževih službenika. Najvažniji u svakoj općini su **potknežini**. Oni prijavljuju štetu kaštelu odakle je štetnik i provode izvršenje na području svog kaštela. Stalni službenici postaju početkom XIV. st., a do tada ih knezovi postavljaju tek ako sami ne mogu upravljati općinom. Zabranjena im je prodaja njihove službe, tj. prava prijavljivanja krivaca i naplate globa. Oni su nositelji sastavljanja Krčkog statuta 1388. kao i propisa 1470. godine. Dolaskom Mlečana 1480. njihova uloga opada te postaju niži činovnici. Od tada utvrđena mjesta Krk i Omišalj imaju kaštelane, a ostala potknežine.

Spominju se i permani koji u kaštelima obavljaju redarstvenu službu, a nalaze se i u kneževoj oružanoj pratnji.

Krčki knezovi pokušavaju proširiti krug svojih službenika na štetu općinskih. U žalbi Krčana 1305. navodi se da knez postavlja jednog suca. To pravo prisvojili su u XIII. st. jer se još 1133. spominju dva općinska suca. U kaštelima postavljaju dva potknežina, dva dvornika, jednog suca i satnika kao doživotne službenike. Smiju postavljati jednog dvornika i jednog suca dok će satnika birati općina što je njeno staro pravo. Dvornik postaje knežev službenik.

U Senju je knežev zamjenik **potknežin**, a njegov pomoćnik **vikar** koji obavlja policijsko-upravne poslove.

Knez je postavljao dva od tri suca. Oni se zovu **rektori**, kao u Rijeci i Trstu. Knez ih imenuje iz redova plemića. Zajedno s potknežinom te vikarom vrše upravnu i sudsku vlast.

Niži kneževi službenici ubirali su poreze, pristojbe i davanja, a spominje se i dužnosnik – **daćar** prema vrsti pristojbe koju ubire.

U Vinodolskom zakonu se spominje nekoliko općinskih službenika. Najvažniji među njima je **satnik** kao negdašnji vojni zapovjednik određenog područja. Pri sastavljanju Vinodolskog zakona učešće uzimaju **satnici** svih općina, njih devet, što ukazuje na njihovu važnost. Postupno se **satnik** pretvara u upravnog službenika, čije postojanje ukazuje na nerazvijenost općine, jer u gospodarski i upravno razvijenijim općinama on nestaje. Brine se za kneževu opskrbu hranom dok je ovaj u općini.

U Vinodolu u XVI. i XVII. st. nailazimo na davanje **sulj**. Naziv dolazi od latinske riječi *solium* (zemlja). Sulj se plaća feudalcu za napasanje krupne i sitne stoke na neobrađenim zemljištima. Veličina davanja vremenom se smanjivala. Na Trsatu nema podataka o sulju, možda zato što tu nije bilo dovoljno pašnjaka. Sulj ubire gračik (i/ili pomaže

satniku pri ubiranju **sulja**), osim na Grobniku gdje to vrši perman, kao općinski službenik. **Busovića** se samo spominje kao općinskog glasnika.

Urbari pokazuju kako se davanje vremenom smanjivalo. Prema urbarima Grižana iz 1544. i Bribira iz 1610.-1612., a vjerojatno i u Novome te Driveniku, Bernardin Frankapan je između 1453. i 1459. smanjio sulj. Umjesto na svakih deset glava stoke, plaćao se jednom glavom od svakih 15 glava. Između 1550. i 1556. Nikola Zrinski smanjio je sulj i na Grobniku, Bakru i Hreljinu, a Juraj, Nikola i Krištof Zrinski sa petnaeste na dvadesetu glavu stoke 1556.-1559. Stjepan Frankopan učinio je isto Grižanskim urbarom 1569.. Feudalcu je radna tlaka na njegovom dijelu zemljištu gospodarski korisnija pa smanjuje sulj i zahtijeva radnu tlaku. I nakon nestanka vlasti Zrinskih i Frankopana feudalcu prikupljaju sulj. Urbar Novoga iz 1763. smanjuje sulj na svaku pedesetu glavu, ali važno je uvođenje novčanog davanja umjesto naturalnog, što ukazuje na prodiranje novih novčanih oblika oporezivanja. Pojedini službenici bili su oslobođeni davanja sulja „za trud i odgovornost što je imaju prilikom ubiranja“.

Pudarija „to est straža nad vinogradom i o(d) zemal i od guman i od inih riči“ je služba koju vrše **pudari**. Njihovi iskazi dani u svezi sa službom su vjerodostojni. **Pristav** je u Vinodolu privatna osoba s javnom vjerom koji ne ulazi u skupinu službenika.

Na otoku Krku djeluje nekoliko skupnih tijela. Vijeće kao i ostala u hrvatskim općinama ima 12 vijećnika. Općinsko vijeće je najviše općinsko tijelo samouprave. Isprava iz 1309. spominje *Vijeće otoka Krka*. Veliko vijeće čitavog otoka prizivno je tijelo u sudskom postupku.

Najvažniji pojedinačni službenik je **općinski sudac**, koji obavlja i upravne dužnosti, osim izvršnih za koje je nadležan satnik. Općinski suci navode se 1133., a 1305. spominje se jedan općinski sudac grada Krka dok drugog postavlja knez što znači da su knezovi prisvojili to pravo tijekom XIII. st. U kaštelima također postavljaju jednoga suca.

Četrdesetih godina XIV. st. postavljeno je pitanje biraju li općinskog suca u gradu Krku samo vijećnici ili i službenici? Dužd odgovara da to obavljaju samo vijećnici. Iz izbora su isključeni prisežnici (*jurati*) kao i knez, njegovi rođaci te pratnja.

Mletački providur otoka Krka 1526. određuje izbor suca u Vrbniku. **Potknežin** saziva prisežnike i po jednog čovjeka starijeg od 40 godina iz svake obitelji, koji obavljaju izbor (*balotanje*) suca. Konačno u XVIII. st. Petris piše da suca bira „*vas puk*“, sve „*muške glave*“, dakle bira se na vrlo demokratski način.

Dvornik se spominje u KS kao mjesni službenik „*dvora*“ u svakom kaštelu. To je mjesto gdje se obavljaju sudski i upravni poslovi, a dvornik pomaže u sudskim poslovima.

U gradu Senju se susreće slična struktura općinskih tijela.

U Senju u doba donošenja [Senjskog statuta](#) djeluje Veliko vijeće sastavljeno od plemića i pučana.

Općinski sudac sudi s dva gospodstva suca. On je plemić, biraju ga rektori, plemići i vijećnici, a kasnije samo plemići i vijećnici.

Općinskog kancelara biraju suci i vijećnici. On vodi zapisnike i jedini je ovlašten sastavljati isprave.

Egzaminatori ovjeravaju isprave i potpisom potvrđuju sadržaj.

Notar i **pristav** nisu općinski službenici već privatne osobe.

Najvažniji **objekt vlasništva** u srednjem vijeku je zemljište.

Krčki knezovi su temeljem kraljevih darovnica došli do priznanja svoje vlasti i vlasništva nad Vinodolom. Kmetovi su feudalcu kao izravnom vlasniku dužni davati, tzv. **bir** sa zemljišta koje obrađuju. Podatci o biru datiraju iz XVI. i XVII. st. To je temeljno davanje koje se plaća u novcu. Obveznik davanja je kućanstvo, tj. obitelj koja koristi zemlju. Knezovi imaju pravo osloboditi plaćanja kmetove koje žele.

Na području Bribira, Grižana i Drivenika, užem dijelu Vinodola, vjerojatno starijoj cjelini, ubiralo se posebno davanje u žitu – **ognjiščina** (*fogar*). Ono se prikuplja paušalno, po ognjištu, tj. kući, neovisno od ljetine i broja članova obitelji. Jednostavnost utvrđivanja njegove visine upućuje da se radi o vrlo starom davanju. Spominju ga Bribirski urbar iz 1610.-12 i 1700. Popisuje ga službenik „*sa starijima i sucima*“, a iznosi 14 litara žita.

Potoka je davanje iz vinograda. Ona je iznosila svako petnaesto vedro (*spud*), ali se u prvoj polovici XV. st. u Bribiru, a možda i u drugim općinama prikupljalo svako jedanaesto. Urbar Novoga iz 1653. utvrdio je povećanje davanja na svako deveto vedro. Crkvi se davalo svako deseto vedro.

Na otoku Krku vrhovništvo je pripadalo Mlecima do 1358., kada prelazi na hrvatsko-ugarskoga vladara do 1480., a zatim ponovno na Mlečane. Venecija 3. kolovoza 1163. predaje krčko kneštvo Krčkim knezovima Bartolu i Vidu, za godišnju naknadu u iznosu od 100 romanata.

Položaj Krčana bolji je od stanovnika Vinodola jer razvijenije općine pružaju bolju zaštitu od kneževa samovoljnog nametanja novih obveza kmetovima-pučanima.

Vrhovno vlasništvo nad Senjom pripada hrvatsko-ugarskim kraljevima. Kralj priznaje prava knezova nad Senjom potvrđnicama, a 1469. im oduzima Senj opet temeljem svog prava vrhovništva.

Izravno vlasništvo nad zemljištem pripadalo je izvorno senjskoj općini, ali ona od 1350. mora pristajati na ustupke u korist knezova.

Stanovnici Vinodola dužni su paziti da pašnjake ne koriste stranci jer oni ne plaćaju sulj feudalcu. I Vinodolci imaju isti interes jer bi pašnjake za koje plaćaju sulj koristio netko treći.

Sačuvani su podatci o krčenju zemljišta. Uglednije obitelji (*boljari*) zgradile su i obrađivale općinsko zemljište u „*Kostreni pri Bakru*“. Ugovor Petra Zrinskoga sa Grobničanima 1642. određuje nadležnost feudalca za davanje dopuštenja krčenja i obrađivanja novih površina, a isto vrijedi i za Bakar.

Šume su kao neobrađeno zemljište pod izravnim vlasništvom feudalca koji stanovnicima dozvoljava korištenje uz naplatu.

Sredinom XV. st. zadnji knez iz obitelji Frankopana – Ivan, naseljava Vlahe/Morlake na prostor Dubašnice i Poljica „*u kunfin od... Kaštelmušća na Kras*“. Pojam Vlaha je višeznačan, označava početno romanizirane Ilire, stočare koji se često sele u potrazi za pašnjacima, a u doba turskih ratova i brojne prebjegle iz krajeva u turskoj vlasti. Starosjedoci, Omišljani žalili su se da Morlaci zalaze u njihove pašnjake, pa su 1465. određene granice u kojima Vlasi mogu napasati stada i obrađivati zemlju. Nazočili su zastupnici kneza Ivana, kaštela Omišlja i Morlaka. U sličnom dokumentu iz 1468. više se ne spominju zastupnici Omišlja. Knez Ivan raspolaže tim, uglavnom neobrađenim, zemljištem kao svojim. On negira prava općine Omišalj na zemljište i dovodi Morlake s kopna, koji će plaćati podavanja i uvećati njegove prihode. Sporovi se vode i nakon prestanka vlasti Frankopana nad otokom. Potvrda toga nalazi se i u dugotrajnoj parnici o desetinama u vrelima iz Biskupskoga arhiva Krka, između 1488. i 1503./04.

U Vinodolu sulj izravno ubire feudalac, jer općine nisu razvijene. Na otoku Krku vodi se borba između Krčkih knezova i općina u kojoj čas preteže jedna čas druga strana. Senj je dugo uspijevao očuvati prava nad neobrađenim zemljištem i nikada nije u potpunosti priznao pravo vlasništva knezova koji krnje njihova prava.

Zapadnije od Rijeke do Brseča, takvo se davanje nazivalo *štivra* (*steuer* – njemački, porez). Time se ističe javnopravni karakter davanja. Na području Kastva, Veprinca i Mošćenica šumarci, šume, pašnjaci i ostala „*vanjska*“ zemljišta za opću uporabu pripadaju feudalcu.

Vinodolski zakon spominje *rotnike* kao osobe koje traže počinitelje protupravnih djela. Da bi im se vjerovalo oni od krivaca moraju uzeti „*znak*“, tj. neki predmet kojim će potkrijepiti iskaz i predati ga u roku od tri dana.

Članak 45. Vinodolskog zakona spominje *likuf* kao pravnu formalnost pri sklapanju pravnih poslova za pokretne stvari. *Likuf* (njemački *Leitkauf*) je poznat u austrijskom, bavarskom i hrvatskom pravnom području. On je kapara pri sklapanju dvostranih poslova, ali nije morao imati materijalnu vrijednost kao kapara u rimskom ili suvremenom pravu, već je mogla biti npr. simboličan iznos. Njime se pravni posao perfektuirao jer puka suglasnost volje nije dovoljna ako je dana pred svjedocima ili čak pismeno, a bez *likufa*. Ako likuf nije dan, stranke mogu odustati od ugovora bez posljedica. Likuf se mogao dati i u obliku zakuske kao što je to učinjeno pri razgraničenju (*razvodu*) između Mošćenica i Kožljaka 1395. kada predstavnici Mošćenica donose

„*tovar kruha*“, oni iz Kožljaka „*tovar vina*“. Mađarski naziv za to je *aldomaš*. I danas postoji običaj da se nakon važnijeg pravnog posla nešto pojede i popije.

Vinodolski zakon govori o bratovštinama, a to su srednjovjekovne organizacije koje obnašaju i karitativno-socijalnu ulogu pomaganja svojih članova, daju milostinju, zajmove uz minimalne kamate, neke osnivaju bolnice i ubožnice te daju miraz siromašnim djevojkama. Ukinute su u doba apsolutizma Josipa II. i Napoleonove vlasti. Imovina im je oduzeta i dopušteno je djelovanje samo jedne bratovštine u župi.

Smrtna kazna se u Vinodolskom zakonu izriče za kažnjavanje vračarice ili vrača ako ne može platiti novčanu kaznu i palikuće koji ponovi djelo. Tjelesna kazna, vjerojatno odsijecanja uda, predviđena je samo za palikuću koji ne može platiti novčanu kaznu. To ukazuje na nesklonost naših predaka ovakvim kaznama. Vinodolski zakon ne poznaje ni mučenje (torturu) kao dokazno sredstvo za razliku od mlađih Krčkog i Senjskog statuta. Krčki statut predviđa smrtnu kaznu samo za: silovanje, krađu vrijednosti preko 50 libara i treću krađu kao gubitak glave. Spaljivanje je predviđeno za djelo trovanja.

Prema Vinodolskom zakonu izdaja kneza kažnjava se prema slobodnoj volji kneza spram počinitelja i njegove imovine. Održavanje javnog skupa (*viće*) nije dopušteno bez nazočnosti kneževog predstavnika, a u protivnom počinitelji gube svu imovinu u korist kneza.

Zbacivanje pokrivala za glavu (*hoverlice ili pokrivače*) počinjeno od strane muškarca ženi „*va zli voli*“ kažnjava se čak s 50 libara od kojih 48 libara ide oštećenoj, a 2 libre knezu. Djelo se dokazuje s tri muška ili ženska svjedoka. Ako nema svjedoka i time djelo nije dokazano, vjeruje se optuženoj strani, uz prisegu. Kazna je stroga jer se zbacivanjem pokrivala za glavu, koje smije nositi samo poštena žena, udara na njenu čast.

Vinodolski zakon predviđa „*ako bi muškarac ženi zbacio hovrlicu ili pokrivaču s glave zlonamjerno*“ to se dokazuje s tri muška ili ženska svjedoka te plaća kaznu od 50 libara, od čega njoj ide 48 libara, a knezu 40 soldina. Ako djelo počini žena, kazna je daleko manja, knezu istih 2 libre, a oštećenoj 2 ovce. Veća kazna za počinitelja muškarca leži u ondašnjem shvaćanju da muškarac uživa veći ugled pa mora imati i veću odgovornost od žene.

Također, uzimanje šešira ili kape ozbiljan je prijestup protiv časti i ugleda, čime se pokazuje kako osoba nije dostojna da nosi pokrivalo za glavu. U nekim gradovima bludnice nisu smjele nositi pokrivalo za glavu. Zato je kazna visoka, ali pitanje je što je ovdje šteta?

Vinodolski zakon, između ostaloga, poznaje i djela lažnog svjedočenja za koje se knezu plaća 8 libara ili jednog vola, a stranka protiv koje svjedoči biti će oslobođena. Nedokazana optužba za lažno svjedočenje kažnjava se s 2 libre u korist kneza i 8 u korist oštećenoga. Lažno svjedočenje treba dokazati s tri svjedoka. Svjedočenje bez prethodnog

ispitivanja potencijalnog svjedoka po sudskom pristavu je kažnjivo s 2 libra u korist kneza i punu naknadu štete oštećenoj strani.

Vinodolski zakon kao jedan od najznačajnijih europskih pravnih spomenika temeljem je jedinstvenog hrvatskog spomenika što nastaje u Gradu Grobniku – Šetnice Zakona devet gradova. Njezinim je pak temeljima devet primjeraka ovog jedinstvenog zakona devet gradova šire poznatog kao Vinodolski zakon (od kojih je, nažalost, sačuvan samo jedan) te devet srednjovjekovnih vinodolskih gradova iz kojih su predstavnici stvarali i stvorili te u devet primjeraka napisali, potpisali i 1288. godine proglasili Vinodolski zakon. Ova će Šetnica istovremeno činiti i novi prilaz grobničkom Kaštelu s istočne strane a devet će monumentalnih skulptura u kamenu biti svezvremenski kameni svjedoci/primjerci jedinstvenog Zakona devet gradova srednjovjekovnog Vinodola.

Crtice iz riječke i opatijske povijesti

Prva knjiga tiskana u Rijeci glagoljicom je u glagoljskoj tiskari Šimuna Benje Kožičića biskupa modruškoga koja je djelovala u Rijeci 1530. i 1531. godine.

Dolaskom isusovaca u Rijeku unaprijedio se kulturni i prosvjetni život grada te je 1627. godine osnovana Isusovačka gimnazija. Taj se događaj smatra početkom rada Sveučilišta u Rijeci.

Austrijski car Karlo VI. proglasio je 1719. godine Rijeku slobodnom lukom a u 18. st. - ispod Trsata niče i novo naselje - današnji Sušak.

Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće Rijeka je neko vrijeme bila pod francuskom upravom u sklopu Ilirskih provincija a 1813. godine je Grad oslobođen od Francuza.

1821. godine je izgrađena *Hartera* - Tvornica papira

1848. godine je za guvernera Rijeke postavljen ban Josip Jelačić te je Rijeka izravno pod Banskom Hrvatskom.

Narodna čitaonica u Rijeci je osnovana 1850. godine a 1852. godine je u rad puštena prva plinara (na Mlaki).

Godine 1862. je na Grobničkom polju pred tisućama ljudi biskup Josip Juraj Strossmayer posvetio zastavu Riječke županije.

Dodatkom na Hrvatsko-ugarsku nagodbu, tzv. *Riječkom krpicom*, Rijeka je kao *corpus separatum*, tj. izdvojeno tijelo došla pod izravnu upravu mađarske vlade 1868. godine a 1870. godine je u potpunosti pripojena Mađarskoj.

Željezničkom prugom je Rijeka spojena s Pivkom i Karlovcem 1873. godine, 1882.

godine je utemeljena riječka rafinerija nafte a iste godine Grad dobiva ima i kanalizaciju.

Nova je zgrada riječkog kazališta, današnje Hrvatsko narodno kazalište *Ivana pl. Zajca* izgrađena 1885. godine a 1891. godine zgrada željezničkog kolodvora, kojem je projektant bio glavni inženjer Ugarskih državnih željeznica Ferenz Pfaff.

Po projektu mađarskog arhitekta Alajosa Hauszmanna je 1896. godine dovršena izgradnja *Guvernerove palače*, a iste je godine u Rijeci dovršena i izgradnja gradskog vodovoda. Tri godine kasnije - 1899. godine, Rijekom vozi električni tramvaj.

Čitajući *Opaske o davnim danima* (Riječke glose) dr.sc. Irvina Lukežića, doznajemo mnoge zanimljivosti iz riječke povijesti:

Nakon proglašenja Rijeke slobodnom carskom lukom 1719. godine stvoreni preduvjeti za širi razmah pomorstva i trgovine. U Rijeci je 1722. godine osnovana orijentalna kompanija za gradnju velikih jedrenjaka. Osnivaju se i velike tvrtke od kojih je najznačajnija riječka Rafinerija šećera, jedna od najvećih tvrtki tadašnje Austrijske monarhije. Rafineriju su 1750. godine osnovali holandski trgovci na čelu s vlasnikom velike trgovačke kuće sa sjedištem u Antwerpenu Urbanom Arnoldom. Carica Marija Terezija dala je toj tvrtki dopuštenje da se nastani u Trstu i isključiva prava osnivanja Rafinerije šećera, do 1826. godine kada je tvrtka otišla u stečaj.

Zaslugom *Zuccheriere* ime Rijeke se po prvi puta proširilo u trgovačkom i industrijskom svijetu tog vremena. Godine 1768. u poduzeću su bila zaposlena 704 radnika i namještenika, od kojih veliki broj domaćih ljudi. Stara zgrada Rafinerije je izgorjela u velikom požaru 1768. godine. Osim Rafinerije šećera Nizozemci su u Rijeci podigli i manufakturu za preradu voska koju kasnije preuzima Riječanin Josip (Giuseppe) Pessi, utemeljili su proizvodnju kože u Rijeci itd.

Riječko gradsko vijeće godine 1449. propisalo je pravilnik o prodaji ribe, kojim se regulira opskrba grada, propisane prodajne cijene ribe, određene daće i kazne za prekršaje, utvrđena privilegirana opskrba i odabir ribe.

Prednost u nabavi kvalitetnijih riba imali su riječki kapetan, članovi vlastelinskih obitelji, dva suca, rektori i vijećnici, općinski kancelari i prior otaca augustinaca. Gradski statut iz 1530. godine preuzeo je cijene ribe iz postojećeg pravilnika, a donesena je i nova odluka kojom ribari ne smiju prodavati ribu na svojim brodicama već je dovoziti na za to predviđeno mjesto kod klaonice, pa je to bila i prva poznata gradska ribarnica.

.....

Opatija, koju se nerijetko naziva biserom Jadrana, je kao jedna od najpoznatijih destinacija u Hrvatskoj s turističkom tradicijom dužom od 170 godina. Smještena je na obali Riječkog zaljeva. Svojim klimatskim karakteristikama, prekrasnom arhitekturom, kvalitetnim hotelima, prekrasnim njegovanim parkovima i šetnicama, Opatija tijekom cijele godine pruža mogućnosti za ugodan boravak.

Naselje Opatija razvilo se oko benediktinske Opatije Sv. Jakova, koja se prvi put spominje 1453. godine. Tada ima svega 250 stanovnika orijentiranih na pomorstvo, poljodjelstvo i ribarstvo.

Prvi je čari Opatije otkrio riječki patricij Iginio Scarpa, sagradivši 1844. godine svoj ljetnikovac i po svojoj ga preminuloj supruzi nazvao Villa Angiolina, čime je otvoren put razvoju turizma no, intenzivan rast i razvoj Opatije počinje pod patronatom Austro-Ugarske.

Direktor Friedrich Schüller i akcionari Južnih željeznica željeli su povećati putnički promet prema jugu. Odabravši Opatiju kao najperspektivniju destinaciju, odlučuju se za gradnju hotela.

Usporedno s građevinskim radovima na hotelu, radilo se i na propagiranju novog kupališnog i klimatskog lječilišta, o kojem se piše kao o "austrijskoj Nici". Hotel je otvoren 27. ožujka 1884. godine, a gosti su na raspolaganju imali 60 soba. To je današnji *Kvarner*. Nakon *Kvarnera*, gradi se hotel *Kronprinzessin Stephanie*. Uz hotel su istodobno izgrađeni i paviljon sa zatvorenim bazenom za kupke u zagrijanoj morskoj vodi, kupalište s odijeljenim kabinama za muškarce i žene, te obalni put od Voloskog preko Opatije do Lovrana u dužini od 12 km.

U Opatiji se 1885. godine održava prvi kongres balneologa, tijekom kojeg je odlučeno da će se Opatija proglasiti klimatskim lječilištem, što službeno postaje 1889. godine. Iste godine je svečano otvoren i Dom *Zora* sa čitaonicom, koji je u to doba bio središte hrvatskog kulturnog života u Opatiji i okolici.

U Opatiju dolaze najpoznatiji liječnici Monarhije i otvaraju sanatorije, grade se šetališta i kupališta. Opatija je tako uz Nicu, Karlove Vare, Cannes i Biarritz postala jedno od najznačajnijih europskih mondenih lječilišta devetnaestog i prve polovice dvadesetog stoljeća. Ovdje su boravili kraljevi i carevi, književnici, filozofi, pisci, pjesnici i glazbenici. Spomenimo cara Franju Josipa, cara Vilima II, rumunjsku kraljicu Elizabetu, poznatu kao pjesnikinju koja je svoje pjesme objavljivala pod pseudonimom Carmen Sylva, zatim caricu Sissi, pisce A. P. Čehova i Jamesa Joycea, plesačicu Isadoru Duncan, skladatelje Gustava Mahlera i Giacoma Puccinija....

.....

Nekoliko crtica iz gorskokotarske povijesti

U Grobničkom urbaru iz 1642., pisanom hrvatskim jezikom, prvi se put spominje grad Čabar („...da grobnički podređeni traže opterećenje konjima od Grobnika do Čabra“), što znači da je Čabar u to vrijeme bio kmetsko naselje grada Grobnika, gospoštije Vinodolske.

U središtu Čabra dominira dvorac (curia) njegovog utemeljitelja – bana Petra Zrinskog, koji je, u pomalo izmijenjenom obliku tijekom proteklih stoljeća, još uvijek sačuvan. Iznad središnjeg trga dominira barokna crkva Sv. Antuna od Padove, izgrađena u 17. stoljeću. Dominantna je oltarna boja poznatog slovenskog slikara Valentina Metzingera iz 18. stoljeća. Iza crkve nalazi se uličica i novo obnovljena kapela raspeća, s slikama Andrije Zbašnika.

Ljudi su ovdje živjeli dosta rano što potvrđuju ostatci keramike te starog rimskog zida (limesa) u okolici Prezida. Glavne rimske ceste obilazile su ovo područje kao i Hrvati u VII. stoljeću u svom prvom selidbenom putu. Pretpostavlja se da su oko 1089. godine tu prošle križarske čete na putu prema svetoj zemlji.

Gerovo i Prezid spominju se dosta rano, u XI. i XIII. stoljeću, a Čabar tek u XVII. stoljeću. Njegov se razvoj povezuje uz Petra Zrinskog, koji je 1651. godine u Čabru izgradio topionicu željeza.

Glavni srednjovjekovni frankopanski i zrinski karavanski put iz Prezida, Čabra, Malog Luga i Gerova vodio je preko Šegina, Platka, Snježnika i Grobnika u Vinodol i Primorje. Iako je trasa tog puta postojala i ranije, zna se da su ga sredinom XVII. stoljeća gradili Zrinski. Nešto kasnije izgrađen je i drugi karavanski put uz Čabranku pa dolinom Kupe, koji je vodio preko Broda na Kupi do Brod Moravica u to vrijeme poznatog trgovačkog središta. Godine 1850. ponovno je otvorena već ranije osnovana škola u Gerovu, a 1852. isto tako u Čabru. Postojanje ljevaonice i kovačnice dokazuje da je Čabar u to doba bilo vrlo jako središte manufakture i gospodarske djelatnosti.

Tijekom stoljeća često su se mijenjali vlasnici grada Čabra. Osim ostalih, spominju se knezovi krčki – Frankopani (1193.-1577.) te knezovi Zrinski (1577.-1670.), potom poput Grobnika i još nekih frankopanskih i zrinskih gradova postaje vlasništvom Ugarske te Austrijske komore itd.

U krškoj uvali pored Lujzinske ceste kao prvo naselje na putu od Delnica prema Rijeci smjestilo se mjesto Lokve. Spada među najstarija goranska sela, iako povijesni dokumenti to ne potvrđuju. Prvi put se spominju 1481. godine u presudi kraljevskog suda u Zagrebu u kojoj se naređuje knezu Stjepanu Frankopanu da u Lokvama od zagrebačkih trgovaca koji ovuda prolaze na putu prema Bakru i Rijeci ne ubire *maltarinu* (**maltarina** = pristojba na robu koju su gospodaru plaćali trgovci prigodom stupanja na njegovo područje), jer su kraljevskom odlukom oslobođeni takve vrste poreza. Prema tome, Lokve su u 15. stoljeću bile u vlasti knezova Krčkih, kada se prvi put spominju - u ispravi Kraljevskog suda Matije Korvina iz 1481. godine kojom se trgovci oslobađaju plaćanja daća (maltarine) u: «prolaženju imanjima u Lukovdolu, Moravicama, Delnicama, Lokvama, Brodu, Hreljinu i Vrbovskom», u Knjizi «Gorski kotar i Vinodol» E. Laszowskog u latinskom obliku «Loque» te u imovinskoj parnici Ulricha Celjskog i Frankopana iz 1432. godine.

Nastanak naselja bio je uvjetovan svojim položajem. Prvi žitelji Lokava su govorili čakavskim narječjem, da bi kasnije prevladalo kajkavsko.

Pravi procvat Lokve su doživjele 1805. godine prolaskom Lujzinske ceste koja je spojila Karlovac s morem. Uz cestu su počele nicati kuće i sela, Frankopani su na rječicama Velika i Mala Voda imali pilane i mlinove, a 1857. godine župnik Josip Mrzljak osniva trirazrednu pučku školu. Od 1862. godine Lokve imaju svoju općinu, bile su sjedište kotarskoga suda i kotarskog poreznog suda, a osniva se i Šumarski ured vlastelinstva gospoštije grofova Batthyani. 1872. kneginja Thurn Taxis osniva Šumarsku komoru za Gospoštije Grobnik i Brod sa sedam ureda.

Hreljinsko vlastelinstvo je u 16. stoljeću bilo prilično veliko. Osim Lokava, pod njega su spadala i goranska sela Lič i Mrkopalj. Nakon zaplijene imanja Zrinskih i Frankopana, hreljinsko vlastelinstvo je ukinuto, a njegovo područje pripojeno je općini grada Bakra.

Stara granica između vlastelinstva Broda na Kupi (nekoć gerovskoga) i hreljinskog (kasnije bakarskog) vodila je nešto istočnije od Lokava kod današnjih Lučica. Stanovnici tadašnjih Lokava bili su vlastelinski podložnici. Svojim gospodarima morali su davati

jedan dio od prihoda koga su ostvarivali.

Oporukom Stjepana Frankopana, napisanoj u Ozlju 1572. godine, Lokve su prešle u posjed njegovih rođaka Jurja, Krištofa i Nikole Zrinskoga. U to vrijeme postojale su u Lokvama pilane i mlinovi na vodeni pogon. Pokretali su ih potoci Velika i Mala voda koji su ponirali ispod Lokava i opet izbijali na površinu iznad Broda na Kupi. Tamo je ta ista voda dobila ime Kupica. Istom nakon dovršetka Lujzinske ceste Lokve su dobile cestovnu vezu s Bakrom i Rijekom. Tada su u Lokvama podignute i neke nove zidane kuće na kat. Dioničko društvo koje je gradilo Lujzijanu dalo je kod Lokava sagraditi udobnu gostionicu s prenoćištem. Tu su obično počivali ljudi i blago koje je bilo upregnuto u kola.

U Lokvama je već prije izgradnje Lujzinske ceste postojala kapela sv. Katarine, koja je bila područna crkva delničke župe. Kada su se Lokve, nakon dovršetka Lujzinske ceste, počele naglo povećavati, kapela sv. Katarine postala je lokvarska župna crkva.

Godine 1806. izgrađen je u Lokvama i župni dvor.

Prvi lokvarski župnik, Josip Maurović, izbilježio je iz matice rođenih sve Lokvarce koji se spominju u Delnicama, pa tako današnja matica lokvarske župe počinje s godinom 1786.

Od kasnijih lokvarskih župnika, najviše zasluga za razvoj sela ima Josip Mrzljak.

Njegovom zaslugom osnovana je 1858. godine prva lokvarska trorazredna osnovna škola. Godine 1863. podignuta je kraj Lokava, na Sopaču, kapela Blažene Djevice Marije. I ta zadužbina realizirana je također nastojanjem zaslužnog župnika Josipa Mrzljaka.

Kada je sredinom 19. stoljeća došlo do reorganizacije državne uprave u Hrvatskoj, u Lokvama je osnovan kotarski sud s pripadajućom kotarskom upravom.

U tadašnjim Lokvama nalazio se i šumarski ured gospoštije grofova Batthyanyja.

U 20. stoljeću Lokve su bile mjesto u koje su rado dolazili na liječenje plućni bolesnici.

.....
**S EVENTUALNIM KOREKCIJAMA TEKSTA KANDIDATI ĆE BITI
UPOZNATI NA VRIJEME!**